Asiantuntijalausunto; Pienten kuntien taloustilanne ja sote-palveluiden järjestäminen

Jämsän kaupungille on osoitettu Eduskunnan kunta- ja terveysjaoston pyyntö kirjallisesta asiantuntijalausunnosta teemalla Pienten kuntien taloustilanne ja sote-palveluiden järjestäminen. Liiteaineistona on Valtion talousarvioesitys vuodelle 2021.

Jämsän kaupunki lausuu seuraavaa:

Kuntatalouden tukeminen koronakriisin aikana on voimakasta. Se on perusteltua tilanteessa, jossa paikallishallinnon talouden kantokyky oli jo ennen koronakriisiä erittäin heikolla tasolla ja kriisin aikana tulomenetykset ja lisäkustannukset ovat olleet erittäin raskaat. Kuntataloudelle esitetty tukipaketti mahdollistaa kuntien taloustilanteen hetkellisen vahvistumisen ja tilanteen, jossa kuntien ei talouspaineen vuoksi ole välttämätöntä edelleen syventää käsillä olevaa kriisiä.

On todettava, että talousarviossa esitetyt kuntataloutta vahvistavat toimet ovat lyhytaikaisia. Samassa yhteydessä esitetyt merkittävät menolisäykset ovat sen sijaan pysyviä. Menolisäykset tulevat merkittävästi lisäämään kuntatalouden heikkenemistä huolimatta valtion sitoutumisesta tehtävien täyteen rahoittamiseen. Rahoitusperiaate ei tutkitusti toteudu täysimääräisenä eikä kohtele kuntia tasavertaisesti. Valtiontalouden merkittävä alijäämä on kriisitilanteessa perusteltua, mutta samaan aikaan on luotava edellytykset sille, että tilannetta päästään korjaamaan kriisin jälkeen. Helpointa sopeuttaminen on aloittaa niistä menoista, joita ei vielä ole.

Koronakriisi kiihdyttää rakenteiden muutoksia. Jämsän kaupunki kohtasi syksyn 2020 aikana äkillisen rakennemuutoksen UPM Kymmene Oyj:n ilmoitettua Kaipolan paperitehtaan sulkemisesta vuoden 2020 loppuun mennessä. Päätös tarkoittaa lähes 450 työpaikan menetystä suoraan ja välillisesti määrä kasvaa merkittävästi. Tämän hetkisten arvioiden mukaan työttömyys on vuoden 2021 aikana kohoamassa 25 % tuntumaan. Aiempina vuosina Jämsästä on valtion toimenpitein poistunut satoja työpaikkoja mm. puolustusvoimien, maistraatin ja käräjäoikeuden siirryttyä pois.

Rakennemuutos aiheuttaa etenkin sote- ja työllisyyspalveluissa palvelutarpeen kasvua samaan aikaan kun kunnallisverotulot pienenevät merkittävästi. On selvää, että äkilliseen kriisitilanteeseen joutunut kunta on poikkeuksellisen suurissa vaikeuksissa palvelujen rahoittamisessa. Kunnallisveron korottaminen ei ratkaise tilannetta, koska efektiivinen veroaste on matala. Harkinnanvaraisen valtionosuuden kasvattaminen kriisitilanteessa on positiivista. Erityisen tärkeää tulee olemaan sen kohdentaminen seuduille, joihin kriisin vaikutukset kovimmin iskevät. Tulisi kuitenkin pohtia, olisiko näissä yhteiskunnan nopeissa muutostilanteissa olla käytettävissä erillisrahoitus, joilla turvataan palveluiden järjestäminen ja varmistetaan resurssit työn ja yrittäjyyden tukemiseksi.

Sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämiseen liittyy valtavia haasteita. Jämsän kaupungin asukasmäärä 31.12.2019 oli yhteensä 20 182 asukasta, joista 6330 (n. 31 %) oli 65 vuotta täyttäneitä (Tilastokeskus väestö 31.12.2019). Tilastokeskuksen väestöennusteen (2019) mukaan Jämsässä yli 75-vuotiaiden määrän ennustetaan nousevan tasaisesti vuodesta 2020 vuoteen 2030, jolloin yli 75-vuotiaita arvioidaan olevan noin 21,8 % koko väestöstä. Tämän jälkeen 75-84 vuotiaiden määrän arvioidaan kääntyvän laskuun. Huomioitavaa kuitenkin on, että yli 85-vuotiaiden osuuden arvioidaan nousevan vuoden 2030 jälkeen aina vuoteen 2040 (taulukko 1).

Vuosi	2020	2025	2030	2035	2040
Ikäluokat yhteensä	19 947	18 557	17 391	16 387	15 552
65-74 vuotiaat	3494	3180	3053	2805	2408
75-84 vuotiaat	2087	2596	2735	2573	2534
85- vuotiaat	806	905	1066	1418	1521
Yhteensä	6387	6681	6854	6796	6463

Taulukko 1. *Tilastokeskuksen väestöennuste 2019 (31.12.), Jämsä.*

Jämsän kaupunki on ulkoistanut merkittävän osan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluistaan yhteisyrityksen tuotettavaksi. Sopimus on taannut hyvin toteutuneet palvelut kaupungin asukkaille ja tasaisena pysyneen kustannuskehityksen, vaikkakin yhteisyrityksen ohjauksen kanssa onkin haasteita. Huoltosuhde heikkenee rajusti samaan aikaan kun työllisten määrä vähenee. Rakennemuutoksessa olevan alueen kannalta Jämsän aluesairaalan toiminnan turvaaminen on äärimmäisen tärkeää. Kirurgisen toiminnan jatkuvuuden vaikutus on yli 300 työpaikkaa.

Sote-uudistuksen valmistelussa Jämsän kaltaisten paikkakuntien tulevat palvelut ovat vähintään vaakalaudalla. Vaatimukset julkisen puolen tuotettavista palveluista ja tosiasiallisista ohjausmahdollisuuksista aiheuttavat tilanteen, jossa vastaavan tasoisten palveluiden säilymien ei ole mahdollista ja uudistus tulee väistämättä tarkoittamaan merkittävää palvelujen loittonemista ja heikkenemistä.

Jämsän kaupungin ulkoistussopimus on voimassa elokuuhun 2025 saakka. Sote-uudistuksen on tarkoitus tulla voimaan vuoden 2023 alusta lukien, jolloin tehtävät siirtyisivät uudelle hyvinvointialueelle. Valmistelun kanssa samaan aikaan on kuitenkin realistisesti huomattava, että mikäli uudistus ei toteudu suunnitellussa aikataulussa, on varauduttava myös tilanteeseen, että kaupunki järjestää palvelut ulkoistusopimuksen päättymisen jälkeen. Nykyisen lainsäädännön voimassa ollessa ei ulkoistussopimuksen jatkaminen ole mahdollista vaan kaupungin sote-organisaatio on rakennettava joko kaupungin toiminnaksi tai yhteistyössä muiden alueen toimijoiden kautta. Tämä aiheuttaa voimakkaan kustannuspaineen samalle ajalle, kun hyvinvointialueelle siirtyviä tuloja ja menoja arvioidaan. Muutosvaiheessa tulisikin kyetä ratkaisemaan erillisratkaisuin tilanteet, jotka poikkeavat valtaosasta, mutta joissa lainsäädännön tai sen valmistelun vuoksi muodostuu riski kuntalaisten perustuslaillisten oikeuksien toteutumiselle.